

ЕКОНОМСКИТЕ ЕФЕКТИ ОД ИНИЦИЈАТИВАТА ОТВОРЕН БАЛКАН

**Брза анализа на оценката и насочувањето на
потенцијалите на Иницијативата Отворен Балкан**

Центар за економски анализи – ЦЕА

Автор: д-р Ванчо Узунов

Ноември 2022, Скопје

Проект: Оценка и насочување на потенцијалите на Иницијативата Отворен Балкан

Имплементиран од: Центар за економски анализи – ЦЕА Скопје

Наслов: Економските ефекти од Иницијативата Отворен Балкан: Брза анализа за оценката и насочувањето на потенцијалите на иницијативата Отворен Балкан

Publisher: Центар за економски анализи – ЦЕА Скопје
Бул. Јане Сандански 63/3 1000 Скопје, Република Северна Македонија
info@cea.org.mk

Автор: Ванчо Узунов

Публикацијата е достапна на: www.cea.org.mk

Изработката на оваа студија е поддржана од Open Society Foundations преку Проектот „Оценка и насочување на потенцијалите на Иницијативата Отворен Балкан“ имплементиран од ЦЕА.

Ставовите изразени во овој документ не мора да го одразуваат ставот на Центарот за економски анализи – ЦЕА и Open Society Foundations.

Репродукцијата е дозволена за некомерцијални цели под услов да се наведе изворот.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

341.232.3(497-15):330.131.5(047.31)

УЗУНОВ, Ванчо

Економските ефекти од иницијативата ОТВОРЕН Балкан : брза анализа на оценката и насочувањето на потенцијалите на Иницијативата Отворен Балкан / автор Ванчо Узунов. - Скопје : Центар за економски анализи - ЦЕА, 2022. - 23 стр. : табели ; 30 см

Фусноти кон текстот. - Публикацијата е во рамки на проектот: „Оценка и насочување на потенцијалите на Иницијативата Отворен Балкан“

ISBN 978-608-4731-67-2

а) Иницијатива „Отворен Балкан“ -- Економски ефекти -- Западен Балкан -- Истражувања

COBISS.MK-ID 58985477

Содржина

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ.....	4
ИНФОРМАЦИИ ЗА ПРОЕКТОТ.....	5
ВОВЕД.....	7
АНАЛИЗА НА ИНСАЈДЕРИТЕ	8
ИНИЦИЈАТИВА ОТВОРЕН БАЛКАН – ДРЖАВИТЕ ВО ИОБ.....	8
Дополнителни информации за секоја држава	11
<i>Албанија</i>	11
<i>Северна Македонија</i>	12
<i>Србија</i>	12
Јаките страни на инсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите	13
Слабостите на инсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите.....	14
Можности за инсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите	14
Закани за инсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите.....	15
ДИНАМИЧНА SWOT (DSWOT) АНАЛИЗА	16
ПРЕТПОСТАВКИ И ПОДАТОЦИ	16
АНАЛИЗА НА АУТСАЈДЕРИТЕ	18
ПРЕТПОСТАВКИ И ПОДАТОЦИ ЗА ДИНАМИЧНАТА SWOT (DSWOT) АНАЛИЗА	18
Јаките страни на аутсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите во рамките на ИОБ.....	19
Слабостите на аутсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите во рамките на ИОБ	20
Можности за аутсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите	21
Закани за аутсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите во рамките на ИОБ.....	21
ГЛАВНИ ПОРАКИ ЗА ЕКОНОМИИТЕ НА ШЕСТЕ ДРЖАВИ ДОКОЛКУ СИТЕ БИ БИЛЕ ДЕЛ ОД ИОБ.....	22
КОМЕНТАР ЗА ПОСЛЕДНИТЕ СЛУЧУВАЊА ВО РАМКИТЕ НА БЕРЛИНСКИОТ ПРОЦЕС ОД САМИТОТ ОДРЖАН НА 3 НОЕМВРИ	22

Листа на кратенки

ЕУ	Европска унија
NUTS	Номенклатурата на територијални статистички единици
SWOT	Анализа на јакии слаби страни и на можности и закани
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
БДП	Бруто домашен производ
ЗБ	Западен Балкан
ИКТ	Информациски и комуникациски технологии за развој
ИОБ	Иницијатива Отворен Балкан
МСП	Мали и средни претпријатија
ОЕЦД	Организација за економска соработка и развој
СДИ	Странски директни инвестиции

Информации за проектот

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ – ЦЕА СПРОВЕДУВА ЕДНОГОДИШЕН ПРОЕКТ НА ФОО НАСЛОВЕН:

ОЦЕНКА И НАСОЧУВАЊЕ НА ПОТЕНЦИЈАЛИТЕ НА ИНИЦИЈАТИВАТА ОТВОРЕН БАЛКАН.

КОНТЕКСТ

Согледувајќи ја ситуацијата во државите на Балканот во однос на намалениот интерес за проширување од страна на ЕУ, претседателот на Србија Александар Вучиќ, премиерот на Северна Македонија Зоран Заев и премиерот на Албанија Еди Рама донесоа одлука во октомври, 2019 година „да ја преземат судбината во свои раце“ и ја покренува идејата за воспоставување на „мини Шенген“. Во јули, 2021 година, таа идеја прерасна во регионална иницијатива „Отворен Балкан¹“. Иницијативата не претставува замена за членството во ЕУ, туку пат за забрзано пристапување и искористување на постоечките, но недоволно искористени потенцијали во овие држави, што би можело да поттикне дополнителен економски раст и развој, а следствено на тоа и поголема благосостојба на граѓаните.

ПРЕДИЗВИЦИ ЗА ЗАДРЖУВАЊЕ НА МОМЕНТУМОТ

За развој и негување на соседските односи на Западен Балкан во цел да се зголеми економскиот просперитет, потребно е да се укинат граничните контроли и останатите бариери за да се олесни протокот на луѓе, стоки и услуги, како и капиталот во регионот. Анализа на разликите по региони (на пр. приморски наспроти копнени, NUTS 2 и NUTS 3 региони, градски наспроти селски, главни градови наспроти останатите градови) за државите на Западен Балкан може да даде одговори во врска со приоритетите за забрзан раст и внатрешно приближување на регионот на Отворен Балкан. **Во овој миг не постои соодветно објаснета анализа за да се проценат предизвиците.**

Искуството со пандемијата на Ковид-19, кризата со храна и енергенси, како и војната во Украина ја нагласуваат важноста од внатрешна соработка и координација, како и потребата за заемно разбирање и солидарност помеѓу државите од Отворен Балкан. Внатрешната координација и соработка, размена на искуства и солидарност коишто државите од регионот си ги нудат едни на други носат вредност во поглед на идните интеграции во ЕУ доколку државите од Отворен Балкан зборуваат со еден глас со ЕУ.

Надворешното опкружување на државите од Отворен Балкан со војната во Украина уште повеќе нагласува колку е важна соработка и координацијата, како и потребата од заемно разбирање и солидарност.

АЛАТКИ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРОЦЕНКА НА ПОТЕНЦИЈАЛОТ ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА СОРАБОТКА И КООРДИНАЦИЈА

Додека на политичко ниво се покажува политичка волја на највисоко ниво за Отворен Балкан, сепак на административно ниво, т.е. „на терен“ луѓето се уште не можат да ги почувствуваат придобивките од оваа иницијатива. **Она што во најмала рака недостасува е истражување на**

---

¹ Со Отворен Балкан се дефинираат териториите на шест држави: Босна и Херцеговина, Србија, Црна Гора, Северна Македонија, Косово и Албанија.

политиките засновано врз докази во врска со застојот во соработката помеѓу потенцијалите на шесте држави од Отворен Балкан.

АКТИВНОСТИ ВО РАМКИ НА ПРОЕКТОТ

Група на независни експерти од шесте држави коишто ќе работат на дијагноза и истражување на застојот во соработката и координацијата помеѓу државите од Отворен Балкан ќе додадат вредност на веќе покажаната политичка волја за иницијативата Отворен Балкан да се развива на поструктуриран и систематски начин со осврт на приоритетите на патот кон развојот на оваа регионална иницијатива.

Вовед

Овој дел од анализата се однесува на економските ефекти на ИОБ во однос на договорите и меморандумите за соработка коишто се потпишани од страна на учесничките во ИОБ и се однесуваат на три области: слободно движење на луѓе, трговски олеснувања за прехранбени производи и соработка во случај на непогоди. Соработката во случај на непогоди не е од интерес за оваа анализа, па со оглед на тоа, анализата ќе се однесува на слободното движење на луѓе и олеснување на трговијата со прехранбени производи. Што се однесува на потпишаните меморандуми за соработка, ќе бидат земени за разгледување: Меморандумот за соработка за олеснување на увозот, извозот и протокот на стоки на Западен Балкан, меморандумот за соработка во врска со слободниот пристап до пазарот на труд на Западен Балкан, како и соработка во областа на туризмот на Западен Балкан, додека останатите меморандуми за соработка не се во интерес на оваа анализа. Накратко речено, оваа анализа се занимава со прашањата на слободно движење на стоки и луѓе, како и соработката во туризмот во регионот на Западен Балкан.

Од шесте држави на Западен Балкан, во ИОБ учествуваат три држави, додека останатите три држави се поканети да се приклучат, но се уште не станале членки. Со оглед на тоа, оваа анализа се спроведува за секоја држава поединечно (Албанија, Северна Македонија и Србија, овде привремено наречена анализа за инсајдерите) и одвоено за државите кои не учествуваат (Босна и Херцеговина, Косово и Црна Гора, овде привремено наречени аутсајдери).

Што се однесува до методологијата, анализата се спроведува преку утврдување на силните страни, слабостите, можностите и заканите (SWOT анализа) на секоја држава од Западен Балкан во однос на останатите две држави и во однос на договорите и меморандумите за соработка. Основа на сето тоа се економските податоци за секоја држава на Западен Балкан којашто е претставена подолу. SWOT анализата се спроведува според две сценарија: првото е со осврт на моменталната ситуација и под претпоставка дека нема да се промени во блиска иднина – тоа е таканаречената статична SWOT анализа; а, второто, алтернативно сценарио се потпира на две претпоставки: дека државите кои не се учеснички во ИОБ (за кратко време) ќе станат учеснички, како и таа дека моменталната криза ќе биде проследена со период на закрепнување кој нема да трае подолго од две години. Тоа е динамичната SWOT анализа.

Во контекст на методологијата, исто така е важно да се каже дека анализата беше спроведена како брза анализа врз основа на канцелариско истражување. Тоа носи одредени ограничувања, главно во квантификација на економските ефекти од ИОБ, но и во тоа што не се земаат предвид поширокиот збир на променливи и/или резултатите кои може да влијаат на ефектите од ИОБ. Оваа анализа може само да предложи очекувани/веројатни економски ефекти од ИОБ. Квалитетот на анализата во иднина може да се подобри со подлабока и потемелна анализа.

Со оглед на погоре изнесеното и општо речено, реформите за олеснување на трговијата со стоки и услуги и слободното движење на работната сила се очекува да создадат услови за подобар економски учинок (на постоечките и идните) фирми и целата економија, преку користење на економии на обем, раст на извозот преку создавање на извозни ефекти, поевтини увози, достапност/увезување на работна сила со подобри вештини, подобро привлекување на СДИ, побрза имплементација на одржливите структурни реформи, зголемена конкурентност итн. Како и да е, тоа се позитивните ефекти кои се очекуваат, но не со сигурност, затоа што и тие зависат од моменталната економска ситуација во државата, но и од подготвеноста на властите да ги заменат олеснувањето на трговија и услуги и слободното движење на работна сила со реформи во сродните области: реформа во образовниот и здравствениот систем, реформи во системот за социјална правда, даночна реформа и уште многу други области. Со оглед на тоа,

оваа анализа и предлозите за државите кои се членки и оние кои не се членки на ИОБ ги земаат реформите како такви без притоа да се разгледаат изгледите и веројатноста.

Анализата ја содржи следната структура: најпрво е прикажана анализата на трите држави “инсајдери”, потоа следи анализата на трите држави “аутсајдери”, а дури потоа следи заклучниот дел заедно со препораките.

Анализа на инсајдерите

Иницијатива Отворен Балкан – државите во ИОБ

Табелите од 1 до 6 ја откриваат општата економска ситуација на секоја држава од Западен Балкан, како и други прашања кои се важни за анализата на економските ефекти од ИОБ. Табелите се организирани на начин на кој се прави споредба помеѓу државите од ЗБ.

Табела 1. Општи податоци за надворешна трговија и СДИ во државите од ЗБ во 2020

	ALB	BIH	RKS	MNE	MKD	SRB
Население (милиони)	2,878	3,281	1,78	0,628	2,083	8,737
Површина km ²	27.400	51.200	10.905	13.450	25.220	87.460
БДП (милиони УСД \$)	14.647	19.519	6.772	4.975	12.410	60.451
БДП по глава на жител (УСД\$)	5090	5.949	3.772	7.921	5.957	6.919
Раст на БДП	-6,5%	-4,50%	-5,3%	-12%	-4,52%	-2,10%
Извоз на трговски стоки (милиони \$)	2.506	6.152	478	419	6.635	19.498
Увоз на трговски стоки (милиони \$)	5.570	9.873	3.115	2.402	8.710	26.233
Биланс на трговски стоки	-3.063	-3.721	2.637	-1.983	-2.075	-6,735
Извоз на храна и земјоделски сировини	13%	8%	15%	23%	9%	21%
Извоз на руди и метали	7%	6%	13%	29%	5%	5%
Извоз на горива	8%	6%	1,3%	17%	0	0
Извоз на произведени стоки	71%	76%	79%	32%	85%	70%
Извоз на останати стоки	1%	4%	0,7%	0%	2%	4%
Најголемите 5 партнери за извоз на трговска стока	Италија, Србија, Шпанија, Германија, Грција	Германија, Хрватска, Италија, Австрија, Србија	Албанија, Северна Македонија, Германија, Швајцарија, Италија	Србија, Словенија, Унгарија, БиХ, Кина	Германија, Србија, Бугарија, Унгарија, Грција	Германија, Италија, БиХ, Романија, Унгарија
Извоз на услуги (милион УСД\$)	2.558	1.310	988	769	1.646	8.195
Увоз на услуги (милиони УСД\$)	1.343	517	627	559	1.154	6.513

Главни категории на извоз на услуги (проценти од вкупниот)	Транспорт (8,2); Патување (44,3); Останато (27,6)	Транспорт (27,2); Патување (26,7); Останато (25,6)	н.п.	Транспорт (39,1); Патување (21,5); Останато (38,7)	Транспорт (24,3); Патување (15,2); Останато (41,1)	Транспорт (14,5); Патување (24,0); Останато (57,3)
Процент на ИКТ стоки во увозот	0,05	0,16	н.п.	1,07	0,72	1,53
Процент на ИКТ стоки во увоз	2,61	3,05	н.п.	4,74	4,10	4,17
Отвореност за трговија (процент на БДП)	62%	83%	53%	80%	110%	88%
Прилив на СДИ (милиони УСД\$)	1.106,56	370,81	н.п.	528,87	273,93	3.830,03
СДИ по глава на жител (УСД)	384	113	н.п.	842	131	438
Одлив на СДИ (милиони УСД)	89,43	-5,07	н.п.	-5,16	39,02	192,22
Дознаки (процент од БДП)	10,01	9,28	н.п.	12,07	3,33	8,78

Извор: UNCTADstat (<http://unctadstat.unctad.org>), освен податоците за Косово од Агенцијата за статистика на Косово (<https://ask.rks-gov.net>). Валутата во Косово е EUR.

Табела 2. Извоз од држави од ЗБ во држави на ЗБ, ЕУ и останати држави во 2019 (милиони УСД)

Извоз од/во	ALB		BIH		RKS		MNE		MKD		SRB	
	\$	%	\$	%	\$	%	\$	%	\$	%	\$	%
ЕУ	2280	76,4	4755	72,3	142	33,3	172	37,2	5643	78,7	12718	67,1
Албанија			25	0,4	75	17,6	15	3,2	81	1,1	157	0,8
Босна	21	0,7			7	1,7	33	7,2	94	1,3	1510	8,0
Косово	298	10,0	2	0,0			33	7,1	332	4,6	0	0,0
Црна Гора	55	1,8	233	3,5	22	5,1			35	0,5	204	1,1
С. Македонија	86	2,9	77	1,2	49	11,5	6	1,3			554	2,9
Србија	54	1,8	749	11,4	31	7,2	121	26,1	278	3,9		
Вкупно ЗБ	513	17,2	1086	16,5	184	43,1	208	44,9	820	11,4	2425	12,8
Остатокот од светот	192	6,4	737	11,2	101	23,6	83	17,9	709	9,9	3799	20,1
Вкупен извоз	2985	100	6578	100	427	100	463	100	7172	100	18942	100

Извор: data.imf.org

Табела 3. Структура на БДП на државите на Западен Балкан во 2020 (%)

Структура на БДП	ALB	BIH	RKS	MNE	MKD	SRB
Земјоделство	19,3	6,1	7,4	7,6	8,6	6,3
Индустрија	20,0	24,6	27,6	17,3	22,8	24,9
Производство	6,0	13,1	13,4	4,1	13,2	13,3
Услуги	48,4	55,8	47,6	58,0	56,2	51,9

Извор: Светска банка, Показатели за светскиот развој, <http://wdi.worldbank.org>

Табела 4. Плати и невработеност на Западен Балкан

	ALB	BIH	RKS	MNE	MKD	SRB
Просечна бруто месечна плата (во EUR; 2018)	397	697	530	766	579	580
Просечна бруто месечна плата (во EUR PPP; 2018)	825	1412	1167	1492	1296	1159
Стапка на невработеност (процент; просек за 2020)	11,7	15,9	24,5	17,9	16,4	11,2
Стапка на невработеност кај младите (процент; просек 2020)	20,9	36,6	49,4	25,2	35,6	28,6
Стапка на учество на работна сила (процент; просек 2020)	59,5	47,7	37,8	57,4	57,2	52,9

Извор: за плати: Астров Васили (Astrov, Vasily) и останати, Развојот на платите на Западен Балкан, Молдавија и Украина, Извештај од истражување WIIW, No. 444, 2020; за невработеност: група на светска банка, Редовен извештај за економијата на Западен Балкан “Управување со кризата”, Бр. 21, пролет 2022

Табела 5. Показатели за олеснување на трговијата преку граници

Прекугранична трговија	ALB	BIH	RKS	MNE	MKD	SRB
DB рангирање (2020)	25	27	31	41	32	23
Време за извоз: усогласување со граничните правила (часови)	9	5	4	8	9	4
Трошоци за извоз: усогласување со граничните правила (УСД)	55	70	105	85	103	47
Време за извоз: усогласеност со документи (часови)	6	4	5	5	2	2
Трошоци за извоз: усогласеност на документи (УСД)	10	22	50	26	45	35
Време за извоз: усогласување со граничните правила (часови)	10	6	6	23	8	5
Трошоци за извоз: усогласување со граничните правила (УСД)	77	109	128	306	150	52
Време за извоз: усогласеност со документи (часови)	8	8	6	6	3	3
Време за извоз: усогласеност со документи (УСД)	10	27	42	60	50	35

Извор: Doing Business на Светска банка за 2020, <https://archive.doingbusiness.org>

Табела 6. Индекс на капацитет за продуктивност (врз основа на UNCTAD)

Држави на Западен Балкан	ALB	BIH	RKS	MNE	MKD
Вкупен индекс	31,6	32,9	33,2	37,9	35,6
Човечки капитал	53,7	54,1	53,1	52,5	61,5
Природен капитал	50,4	50,2	40,8	52,0	52,4
Енергетика	24,6	28,2	26,2	26,9	28,3
Транспорт	15,6	14,8	16,9	15,7	16,1
ИКТ	12,4	14,2	17,2	15,0	17,2
Институции	55,1	47,8	56,4	53,4	57,3
Приватен сектор	81,8	80,2	82,6	81,5	79,6
Структурна промена	17,3	22,0	19,4	20,2	22,7

Извор: UNCTADstat (<http://unctadstat.unctad.org>)

Дополнителни информации за секоја држава

Овој описен дел се фокусира на претставување на информации како дополнување на претставените податоци коишто се сметаат за еднакво важни за анализата. Всушност, како што покажуваат и податоците на погорните табели, општата структура на економиите на трите ИОБ држави – како и на трите држави кои не се дел од ИОБ, е во голема мерка многу слична, што се должи на фактот што имаат слично споредливо наследство и модели на транзиција и развој, имплементирани во последните неколку децении. Покрај тоа, сите држави од ЗБ и припаѓаат на групата држави со средни примања. Општо речено, тоа значи дека се релативно ограничени можностите за брз раст на заедничката трговија, дури и по трговската либерализација. Од друга страна, пак, постојат одредени разлики помеѓу економиите, особено доколку работите се набљудуваат подетално, а оваа анализа има за цел да ги открие дел од нив.

Албанија

Во случајот со Албанија, во насока на анализирање на економските ефекти на договорите и меморандумите за соработка коишто се потпишани во рамките на ИОБ, две работи се издвојуваат како важни. Првата работа е производната структура на постоечкиот извоз на Албанија во Северна Македонија и Србија. Според податоците од UNCTAD², најзастапените пет категории на производи коишто Албанија ги извезувала во овие две држави во 2020 се: *не-класифицирани производи* (44% од вкупниот извоз за Србија и 30% од вкупниот извоз за Северна Македонија); *производство врз основа на ресурси* (17% од вкупниот извоз за Србија и 22% од вкупниот извоз за Северна Македонија); *примарно производство* (17% од вкупниот извоз за Србија и 10% од вкупниот извоз за Северна Македонија); *ниско-технолошко производство* (8% од вкупниот извоз за Србија и 29% од вкупниот извоз за Северна Македонија); и *земјоделско производство* (4% од вкупниот извоз за Србија и за Северна Македонија). Ова ја покажува специјализираноста и конкурентноста на извозот на Албанија во однос на останатите две држави од ИОБ, или тнр. „откриена компаративна предност“ (RCA) на албанската економија во однос на Северна Македонија и Србија. Јасно е дека конкурентноста на албанскиот извоз во двете држави лежи исклучиво во ниско-технолошките индустрии и производство кое се потпираат на ресурси, а тоа најчесто се производи со релативно ниска вредност и се продаваат со пониски цени по единица производ.

Втората важна работа е емиграцискиот тренд на Албанија во којшто, според извештајот на ОЕЦД за миграција на работна сила на Западен Балкан,³ миграцијата во Албанија е посебен случај во однос на остатокот од ЗБ. Албанија има долга миграциска историја која се протега векови наназад, но од 1990-те емиграцијата од Албанија бележи различни бранови на многуброен одлив. Првиот бран беше по падот на комунизмот во раните 1990-ти (преку 860.000 Албанци, безмалку 28% од вкупното население, ја напуштиле државата во периодот помеѓу 1989 и 2005), додека финансиската криза која изби во 2008 предизвика дополнително иселување од Албанија, но доведе и до враќање на мигранти поради економската рецесија во државите кои беа крајна дестинација (Грција и Италија). Иселувањето во Обединетото Кралство, САД и Канада беше поизразено во 2000-те поради нивните посилен економии и поголемите можности за законски миграции и регуларизација. Покрај миграцијата за работа, уште една причина за иселување од Албанија е и можноста за образование на студенти во Западна Европа и САД. И додека сите држави од ЗБ бележат масовно иселување во државите на ОЕЦД, иселувањето од Албанија, во споредба со иселувањето од Северна Македонија, скоро воопшто не беше насочено кон Западниот Балкан. Со оглед на тоа, не може да се рече дека либерализација на

² UNCTADstat (<http://unctadstat.unctad.org>)

³ OECD, 2022, Labour Migration in the Western Balkans: Mapping Patterns, Addressing Challenges and Reaping Benefits.

слободата на движење на работна сила во државите на ИОБ, што е основна цел на меморандумите за соработка, ќе го промени тој образец, а особено не во кус временски период.

Северна Македонија

За Северна Македонија важно е исто да се претстави производната структура на извозот за Албанија и Србија – македонската откриена компаративна предност (RCA) во однос на овие две држави. Според истите извори на податоци, најзастапените пет категории на производи коишто Северна Македонија ги извезла во двете држави во 2020 се: *ниско-технолошко производство* (21,5% од вкупниот извоз во Србија и 11% од вкупниот извоз во Албанија); *земјоделски производи* (19% од вкупниот извоз во Србија и 18% од вкупниот извоз во Албанија); *производство врз основа на ресурси* (15% од вкупниот извоз во Србија и 22% од вкупниот извоз во Албанија); *средно-технолошки производи* (14% од вкупниот извоз за Србија и 12% од вкупниот извоз за Албанија); и *примарни производи* (11% од вкупниот извоз за Србија и 10% од вкупниот извоз за Албанија). Тоа покажува дека, и покрај тоа што Северна Македонија има слична специјалност и конкурентност како Албанија, сепак е малку понапредна.

Србија

Србија се разликува од останатите држави во ИОБ, пред се поради тоа што има најголема економија, (на пр. БДП-то на Србија е двојно поголемо од БДП-то на двете останати држави заедно), но има и значително поразвиена економија. Тоа, земајќи ја предвид трговската либерализација и теоријата за економска интеграција, меѓу другото и доколку се останато е во ред, значи дека економијата на Србија би имала најголеми придобивки од олеснување на трговијата и либерализацијата во рамките на ИОБ. Меѓутоа, тоа не значи дека другите две држави нема да имаат придобивки – напротив – тоа само нагласува дека треба да се трудат повеќе околу структурните и останатите реформи за да создадат (мал) специјализиран пазар за посебни производи и зголемен извоз за тие производи.

Што се однесува на откриената компаративна предност (RCA) на Србија во однос на Албанија и Северна Македонија, според истиот извор на податоци, најзастапените пет категории на производи коишто Србија ги извезувала во двете држави во 2020 се: *средно-технолошки производи* (27% од вкупниот извоз за Северна Македонија и 22% од вкупниот извоз за Албанија); *земјоделско производство* (23% од вкупниот извоз за Северна Македонија и 15% од вкупниот извоз за Албанија); *примарно производство* (14% од вкупниот извоз за Северна Македонија и 22% од вкупниот извоз за Албанија); *производство коешто зависи од ресурси* (8% од вкупниот извоз за Северна Македонија и 16% од вкупниот извоз за Албанија); и *високо-технолошко производство* (2,4% од вкупниот извоз за Северна Македонија и 2,5% од вкупниот извоз за Албанија). Оваа структура покажува дека, во однос на останатите две држави на ИОБ, економијата на Србија е понапредна и поконкурентна.

Јаките страни на инсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите

Првиот сегмент на SWOT анализата се јаките страни на секоја од државите во рамките на ИОБ во однос на останатите две држави, што се прикажани во табелата подолу и земајќи ги предвид потпишаните договори и меморандуми за соработка во рамките на ИОБ. Не изненадува тоа што Србија има повеќе јаки страни кои се поодржливи: обемот на економијата, прилив и уделот на СДИ, конкурентност на извозот, фактот дека таа е вториот најважен трговски партнер и за Албанија и за Северна Македонија, подготвеноста на ИКТ, повисоки просечни плати, итн. Јаките страни на Албанија се потпираат на земјоделското производство и земјоделскиот извоз, како и брзорастечкиот туристички сектор. Јаките страни на Северна Македонија се отвореноста на економијата и нејзината конкурентност во однос на Албанија.

Јаки страни (на секоја држава во однос на останатите две држави во ИОБ)		
Албанија	Северна Македонија	Србија
Земјоделско производство	Општ индекс за продуктивен капацитет	Голема економија
Извоз на земјоделски производи	Подготвеност со ИКТ	Прилив и удел на СДИ по глава на жител
Извоз на руди, метали и горива	Отвореност за трговија	Вториот најважен трговски партнер на другите две држави од ИОБ
Брзорастечка туристичка индустрија	Конкурентност на извозот (во однос на Албанија)	Конкурентност на извозот (на регионално ниво)
Излез на море и привлечност за туризам		Подготвеност со ИКТ
		Индекси за продуктивен капацитет
		Добри показатели за лесна трговија преку граница
		Повисоки просечни плати (што ја зголемува привлечноста на државата за увезување на работна сила од другите две држави од ИОБ)
		Големи дознаки

Слабостите на инсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите

Земајќи ги предвид слабостите на секоја држава од ИОБ во однос на другите две држави и во однос на потпишаните договори и меморандуми за соработка, коишто се прикажани во табелата подолу, ситуацијата е обратна – Србија има една забележителна слабост (недостаток од работна сила, особено во одредени сектори и одредени вештини), додека слабостите на Албанија се помала подготвеност со ИКТ, помала трговска отвореност, помали индекси за производни капацитети, помала конкурентност на извозот и пониски просечни плати (што значи помала привлечност за прилив на работна сила од останатите две држави што се дел од ИОБ) и слабостите на Северна Македонија се недоволно работна сила, особено во одредени сектори и/или со одредени вештини, пониски индикатори за лесна прекугранична трговска размена во однос на останатите две држави, но и пониска конкурентност на извозот во однос на Србија.

Слабости (на секоја држава во однос на останатите две држави од ИОБ)		
Албанија	Северна Македонија	Србија
Ниска подготвеност за ИКТ	Недостиг од работна сила, особено за некои сектори и одредени вештини	Недостиг од работна сила, особено за одредени сектори и одредени вештини
Слаба трговска отвореност	Ниско ниво на извоз за ЗБ	
Ниски индекси за производни капацитети	Ниски индикатори за лесно прекугранично тргување	
Најниски плати на ЗБ	Слаба конкурентност на извозот (во однос на Србија)	
Ниска конкурентност на извозот (во однос на останатите две држави од ИОБ)		

Можности за инсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите

Потпишаните договори и меморандуми за соработка во рамките на ИОБ создаваат одредени можности за трите држави. Без да се навлегува во „сценарија на победници и губитници, и без квантификација, всушност сите држави членки на ИОБ имаат можност за добивка. Тие можности, коишто се претставени во табелата подолу, се одразуваат во можноста за побрз развој на БДП, побрз развој и на извозот и на увозот на стоки и услуги, поголем прилив на СДИ, искористување на можностите за поврзување на локалните фирми (МСП) со СДИ во останатите две држави, прилив на работна сила од останатите држави (тоа особено се однесува на прилив на работна сила во Србија од Северна Македонија, но помалку од Албанија), можност за побрз раст на туризмот (особено во случајот со Албанија), како и можности за брзи структурни реформи. Секако, како што претходно беше нагласено, за да се искористат можните придобивки, и Албанија и Северна Македонија мора да се потрудат повеќе околу реформите во областа на образовните и здравствените системи, системот за социјална правда, даночната реформа итн. Покрај тоа, со оглед на моменталната криза, ИОБ може да донесе можности за

наоѓање/создавање поевтини решенија за можниот недостиг од енергенси и скапи прехранбени производи.

Можности		
Албанија	Северна Македонија	Србија
Можност за побрз раст на БДП	Можност за побрз раст на БДП	Можност за побрз раст на БДП
Можност за зголемен прилив на СДИ	Можност за зголемен прилив на СДИ	Можност за зголемен прилив на СДИ
Можност за побрз раст на туризмот	Можност за раст на извозот	Прилив на работна сила од Северна Македонија и Албанија
Можност за раст на извозот	Можност за поевтин увоз (на некои производи и услуги)	Можност за раст на извозот
Можност за поевтин увоз (на некои производи и услуги)	Можност за побрзи структурни реформи	Можност за поевтин увоз (на одредени производи и услуги)
Можност за побрзи структурни реформи	Можност за поевтин увоз на електрична енергија	Можност за побрз раст на туризмот
		Можност за побрзи структурни реформи

Закани за инсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите

Ако се согледа другата страна на приказната, често се случува неискористените можности и прилики да претставуваат закани. И за Албанија и за Северна Македонија најголемата закана во поглед на потпишаните договори и меморандуми за соработка во рамките на ИОБ се можниот одлив на работна сила (поради преселба во Србија во потрага по повисоки плати). За да се избегнат ваквите закани, двете држави треба да вложат повеќе напори во реформите за да ги зголемат платите, но на одржлив начин (преку раст на продуктивноста, а не со административно зголемување на платите). Уште една можна закана за сите три држави е потенцијалниот одлив на СДИ (префрлање на СДИ во други држави).

Закани		
Албанија	Северна Македонија	Србија
Одлив на работна сила (миграција на работната сила во Србија)	Одлив на работна сила	Можност за одлив на СДИ (префрлање на СДИ во Албанија или С. Македонија)
Можност за одлив на СДИ (префрлање на СДИ во Србија или С. Македонија)	Можност за одлив на СДИ (префрлање на СДИ во Србија или Албанија)	

Динамична SWOT (DSWOT) анализа

Претпоставки и податоци

Анализата на економските ефекти од ИОБ исто така се спроведува според алтернативно сценарио. Таа се потпира врз две претпоставки: 1. државите кои не се членки на ИОБ ќе станат членки за релативно кус временски период; и 2. по тековната криза ќе следи закрепнување од 2024. Таа анализа се нарекува динамична SWOT анализа.

Трите држави кои не се членки на ИОБ во економска смисла наликуваат многу на трите држави кои се членки на ИОБ. Со оглед на тоа, за да се направи разлика помеѓу јаките страни, слабостите, можностите и ризиците од приклучувањето на останатите три држави од ЗБ, покрај податоците кои се прикажани во табелите од 1 до 6 погоре, важно е да се видат и откриените компаративни предности (RCA) на секоја држава од ИОБ во однос на трите држави кои не се дел од ИОБ. Сепак, со оглед на тоа што податоците за оваа анализа се земени од базата на податоци на UNCTAD, нема податоци за Косово, додека податоците од Агенцијата за статистика на Косово не може да се споредат со оние од UNCTAD.

Најзастапените пет категории на производи коишто Албанија ги извезувала во Босна и Херцеговина и Црна Гора во 2020 се: *примарни производи* (33% од вкупниот извоз за Босна и Херцеговина и 22% од вкупниот извоз за Црна Гора); *производи кои се засноваат на ресурси* (22,5% од вкупниот извоз за Босна и Херцеговина и 30% од вкупниот извоз за Црна Гора); *не-класифицирани производи* (20% од вкупниот извоз за Босна и 27% од вкупниот извоз за Црна Гора); *ниско-технолошки производи – текстил, облека и обувки* (20% од вкупниот извоз во Босна и Херцеговина и 9% од вкупниот извоз за Црна Гора); и *производство од земјоделски сировини* (2% од вкупниот извоз во Босна и Херцеговина). Тоа покажува дека албанската откриена компаративна предност (RCA) (и конкурентноста на албанскиот извоз) во однос на државите кои не се дел од ИОБ не се разликува од онаа на државите кои се дел од ИОБ – конкурентноста на албанскиот извоз во двете држави се потпира исклучиво врз ниско-технолошки индустрии и производи од ресурси.

Најзастапените пет категории на производи коишто Северна Македонија ги извезувала за Босна и Херцеговина и Црна Гора во 2020 се: *производи од земјоделски сировини* (33% од вкупниот извоз и за Босна и 34% од вкупниот извоз за Црна Гора); *средно-технолошки производи* (22% од вкупниот извоз во Босна и Херцеговина и 12% од вкупниот извоз за Црна Гора); *високотехнолошки производи* (15% од вкупниот извоз за Босна и Херцеговина и 10% од вкупниот извоз за Црна Гора); *примарни производи* (10% од вкупниот извоз за Босна и Херцеговина и 18% од вкупниот извоз за Црна Гора); и *ниско-технолошки производи* (9% од вкупниот извоз за Босна и Херцеговина и 17% од вкупниот извоз за Црна Гора). И повторно, заклучоците не се менуваат: и покрај тоа што специјалноста и конкурентноста на Северна Македонија се слични со Албанија, македонската економија е малку понапредна.

Најзастапените пет категории на производи коишто Србија ги извезувала во Босна и Херцеговина и Црна Гора во 2020 се: *производи од земјоделски сировини* (23% од вкупниот извоз за Босна и Херцеговина и 24% од вкупниот извоз за Црна Гора); *примарни производи* (15% од вкупниот извоз за Босна и Херцеговина и 12% од вкупниот извоз за Црна Гора); *ниско-технолошки производи* (12% од вкупниот извоз за Босна и Херцеговина и 14% од вкупниот извоз за Црна Гора); и *средно-технолошки производи* (11% од вкупниот извоз за Босна и Херцеговина и 20% од вкупниот извоз за Црна Гора). И, пак, нема промена во заклучоците – во однос на државите кои не се дел од ИОБ, економијата на Србија е понапредна и поконкурентна.

Главната порака од оваа кратка динамична SWOT анализа, под претпоставка ако/кога оние држави што не се дел од ИОБ ќе се приклучат, е дека општиот SWOT на државите кои се дел од ИОБ нема да се промени. Нивните јаки страни, слабости, можности и закани ќе останат исти:

- Најголемото позитивно влијание е тоа што ќе се зголемат можностите (поголема економија на обем);
- Се уште важат слабите страни, како и закани дека Северна Македонија и Албанија ќе се соочат со одлив на работна сила (со оглед на тоа што и Босна и Херцеговина, а особено Црна Гора имаат повисоки просечни плати).

Заклучоци за инсајдерите и DSWOT

Поради релативно споредливите расположливи ресурси и модели на транзиција и развој, коишто се имплементирани во тие држави во последните неколку децении, трите држави коишто се дел од ИОБ – како и трите кои не се дел од ИОБ имаат во голема мерка слични општи структури на економиите. Покрај тоа, сите држави на ЗБ и припаѓаат на групата држави со средни примања.

Анализата на откриените компаративни предност (RCA) на државите на ИОБ покажува дека конкурентноста на албанскиот извоз главно се потпира на ниско-технолошки индустрии и производи од ресурси, со релативно ниска додадена вредност и релативно ниски цени по единица производ. Северна Македонија има слични специјалности и конкурентност со Албанија, но е малку понапредна и поконкурентна од Албанија. И за крај, во врска со останатите две држави кои се дел од ИОБ, економијата на Србија е понапредна и поконкурентна.

Под такви околности, олеснувањето и либерализацијата на трговијата, како и либерализацијата на движење на работна сила помеѓу трите држави што се дел од ИОБ, може да донесе придобивки за сите нив, иако тие придобивки можеби нема да се еднакви. ИОБ може, исто така, да донесе можности за изнаоѓање/создавање поевтини решенија за можниот недостиг од енергенси и скапи прехранбени производи. Сепак, за да се надминат слабостите и ризиците и да се претворат во јаки страни и можности, Албанија и Северна Македонија мора повеќе да се трудат со реформите во образовниот и здравствениот систем, системот на социјална правда, даночни реформи итн. Исто така, за да се избегнат ризиците од одлив на работна сила, и Албанија и Северна Македонија мора да се потрудат повеќе околу реформите за зголемување на платите, но на одржлив начин (преку зголемување на продуктивноста, а не административно зголемување на минималната плата).

И, на крај, доколку државите што не се дел од ИОБ станат членки, заклучоците за ефектите од ИОБ нема да се сменат – можностите за раст ќе се зголемат, а можностите за раст на извозот уште повеќе, но ќе се зголемат и закани за одлив на работна сила. Со оглед на тоа, препораките за туркање дополнителни реформи коишто беа спомнати претходно остануваат еднакво валидни.

Анализа на аутсајдерите

Иницијатива Отворен Балкан – држави кои не се дел од ИОБ

Под претпоставка на првото сценарио – дека сегашната состојба (аутсајдерите да останат надвор од ИОБ) нема да се смени во блиска иднина – SWOT анализата на државите аутсајдери нема никаква вредност. Според сегашните околности, со оглед на тоа што не се потписнички на договорите и меморандумите за соработка на ИОБ, државите кои се надвор од ИОБ не може да ги ползуваат можните придобивки. Од друга страна, пак, овие држави најверојатно нема да бидат губитници, со оглед на тоа што можностите да се почувствуваат ефектите од диверзификација на трговијата како резултат на потпишаните договори и меморандуми не се големи. Она што може да се рече во ова сценарио за државите кои не се дел од ИОБ е дека нивната состојба во врска со ИОБ ќе остане непроменета.

Претпоставки и податоци за динамичната SWOT (DSWOT) анализа

Под претпоставка на второто сценарио – дека државите кои не се дел од ИОБ наскоро ќе станат членки; и 2. дека по сегашната криза ќе следи закрепнување од 2024 година – состојбата ќе се смени. Во овој дел од анализата се разгледуваат некои веројатни исходи. Но, пред да преминеме на SWOT анализата, освен податоците кои се претставени во табелите од 1 до 6 погоре, се очекуваат и дополнителни информации за откриените компаративни предности. Проблемот со недостаток од податоци за Косово е повторно присутен.

Податоците за откриената компаративна предност на Босна и Херцеговина се:

- Најзастапените пет категории на производи коишто Босна и Херцеговина ги извезувала во Албанија во 2020 се: *производи од земјоделски ресурси* (38% од вкупниот извоз); *не-класифицирани производи* (33% од вкупниот извоз); *производи од ресурси* (7% од вкупниот извоз); *ниско-технолошки производи* (7% од вкупниот извоз); и *високотехнолошки производи* (4,5% од вкупниот извоз).
- Најзастапените пет категории на производи коишто Босна и Херцеговина ги извезла во Црна Гора во 2020 се: *ниско-технолошки производи* (36% од вкупниот извоз); *производи од ресурси* (16% од вкупниот извоз); *примарни производи* (16% од вкупниот извоз); *производи од земјоделски ресурси* (12% од вкупниот извоз); и *не-класификувани производи* (7% од вкупниот извоз).
- Првите пет категории на производи коишто Босна и Херцеговина ги извезувала во Северна Македонија во 2020 се: *производи од земјоделски ресурси* (37% од вкупниот извоз); *ниско-технолошки производи* (22% од вкупниот извоз); *примарни производи* (20% од вкупниот извоз); *средно-технолошки производи* (14% од вкупниот извоз).
- Првите пет категории на производи коишто Босна и Херцеговина ги извезувала во Србија во 2020 се: *производи од ресурси* (30% од вкупниот извоз); *ниско-технолошки производи* (25% од вкупниот извоз); *производи од земјоделски ресурси* (17,5% од вкупниот извоз); *примарни производи* (8% од вкупниот извоз); и *не-класифицирани производи* (7% од вкупниот извоз).

Податоците за откриени компаративни предности (RCA) покажуваат дека економијата на Босна и Херцеговина е многу слична на економијата на Северна Македонија – но малку понапредна и поконкурентна во однос на албанската, а помалку во однос на српската. Не чуди фактот што само 16% проценти од босанскиот извоз се пласира во државите од ЗБ, а од нив само Србија спаѓа во петте најголеми трговски партнери на Босна и Херцеговина.

Податоците на откриените компаративни предности на Црна Гора се:

- Најзастапените пет категории на производи коишто Црна Гора ги извезувала во Албанија во 2020 се: *производи од земјоделски ресурси* (33% од вкупниот извоз); *производи од ресурси* (28% од вкупниот извоз); *ниско-технолошки производи* (15% од вкупниот извоз); *примарни производи* (14,5% од вкупниот извоз); *средно-технолошки производи* (3% од вкупниот извоз).
- Најзастапените пет категории на производи коишто Црна Гора ги извезувала во Босна и Херцеговина во 2020 се: *не-класифицирани производи* (32% од вкупниот извоз); *производи од земјоделски ресурси* (27% од вкупниот извоз); *производи од ресурси* (13% од вкупниот извоз); *ниско-технолошки производи* (9% од вкупниот извоз); и *ниско-технолошки производи – текстил, облека, обувки* (8,7% од вкупниот извоз).
- Најзастапените пет категории на производи коишто Црна Гора ги извезувала во Северна Македонија во 2020 се: *производи од земјоделски ресурси* (59% од вкупниот извоз); *примарни производи* (20% од вкупниот извоз); *средно-технолошки производи* (11% од вкупниот извоз); и *високотехнолошки производи* (5% од вкупниот извоз).
- Најзастапените пет категории на производи коишто Црна Гора ги извезувала во Србија во 2020 се: *не-класифицирани производи* (21% од вкупниот извоз); *високотехнолошки производи* (20% од вкупниот извоз); *производи од земјоделски ресурси* (20% од вкупниот извоз); *примарни производи* (10% од вкупниот извоз); и *производи од ресурси* (7% од вкупниот извоз).

Податоците од откриената компаративна предност (RCA) покажуваат дека конкурентскиот капацитет и учинок на црногорската економија е многу сличен со оној на македонската, босанската и српската економија. Учеството на извозот на Црна Гора, како и учеството на извозот на Косово во државите од Западен Балкан е значително поголемо од учеството во извозот на Албанија, Босна и Херцеговина, Северна Македонија и Србија во државите од Западен Балкан, но нивниот вкупен износ е многу низок.

Што се однесува до ситуацијата со Косово во истиот контекст, нема доволно споредбени податоци и не може да се оствари подобар увид, сепак може да се каже логично дека економијата на Косово е најмалку развиена и конкурентна во однос на останатите држави на Западен Балкан. Од друга страна, пак, со оглед на тоа што економијата на Косово е позависна од случувањата во државите од ЗБ во споредба со другите држави, може да се каже дека Косово би имало најмногу полза од приклучувањето кон иницијативата за трговски олеснувања и либерализација. Сепак, за да се случи тоа, потребни се длабоки и храбри реформи. Само времето ќе каже дали косовските власти можат и дали ќе го издржат тој предизвик.

Јаките страни на аутсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите во рамките на ИОБ

Првиот сегмент од SWOT анализата за државите кои се надвор од ИОБ, но под претпоставка дека ќе станат членки, се јаките страни на секоја држава која не е дел од ИОБ во однос на државите кои се членки на ИОБ и во однос на потпишаните договори и меморандуми за соработка. Тие се прикажани во табелата подолу. Анализата покажува дека Црна Гора има

поголем број и поодржливи јаки страни: високи просечни плати, ИКТ подготвеност, отвореност за трговија, подобро ниво на СДИ (по глава на жител), удел во извозот во државите од ЗБ. Јаките страни на Босна и Херцеговина се темелат на релативно високите просечни плати и отвореноста за трговија, додека единствената јака страна на Косово е големиот удел во извозот на ЗБ.

Јаки страни (на секоја држава во однос на трите држави кои се дел од ИОБ)		
Босна и Херцеговина	Косово	Црна Гора
Просечните плати (во однос на државите од ЗБ)	Огромен удел во извозот во државите од ЗБ од вкупниот извоз	Високи просечни плати во однос на државите од ЗБ
Трговска отвореност		ИКТ подготвеност
		Трговска отвореност
		Износ на СДИ по глава на жител
		Уделот на дознаките во однос на БДП
		Висок удел на извоз кон државите од ЗБ во вкупниот извоз

Слабостите на аутсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите во рамките на ИОБ

Земајќи ги предвид слабостите на секоја држава надвор од ИОБ во однос на државите кои се членки на ИОБ, но и во однос на потпишаните договори и меморандуми за соработка во рамките на ИОБ, коишто се прикажани во табелата подолу, ситуацијата изгледа вака: слабоста на Црна Гора е во недостигот од работна сила и понизок ранг за надворешна трговска отвореност, а слабоста на Босна и Херцеговина е недостиг од работна сила, ниска ИКТ подготвеност и низок ранг за олеснувања за надворешна трговија и трговска отвореност, додека слабостите на Косово се согледуваат во најниските просечни плати во регионот, низок показател за олеснета надворешна трговија, ниска ИКТ подготвеност и ниската конкурентност на извозот.

Слаби страни (на секоја држава од однос на трите држави кои се дел од ИОБ)		
Босна и Херцеговина	Косово	Црна Гора
Недостиг од работна сила, особено за одредени сектори	Ниски просечни плати во однос на сите држави од ЗБ	Недостиг од работна сила, особено за одредени сектори
Ниско ниво на извоз во ЗБ	Ниски показатели на олеснувања во надворешниот извоз	Низок ранг за олеснување на надворешната трговија
Ниски показатели за олеснување на надворешна трговија	Специјализиран во помалку софистицираните извозни производи	
Специјализирана во помалку софистицираните извозни производи	Ниска подготвеност за ИКТ	

Можности за аутсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите

Потпишаните договори и меморандуми во рамките на ИОБ создаваат можности за трите држави членки коишто останатите три држави кои не се членки не можат да ги ползуваат. Сепак, по претпоставка дека ќе станат членки на ИОБ, но без навлегување во „сценарија на победници наспроти губитници“ и без квантификации, оние држави кои не се дел од ИОБ ќе имаат можност за економски придобивки. Тие можности, коишто се претставени во табелата подолу, се согледуваат во потенцијалот за побрз раст на БДП-то, побрз раст на извозот на стоки и услуги (што особено се однесува на Косово), поголем прилив на СДИ, користење на можности за вмрежување на локалните фирми (МСП) со СДИ во останатите две држави, прилив на работна сила од останатите држави (ова особено се однесува на прилив на работна сила во Црна Гора), можност за побрз раст на туризмот (особено во случајот со Црна Гора) како и можноста за брзи структурни реформи. Секако, како што беше нагласено претходно, за да се искористат тие можни придобивки, Босна и Херцеговина и Косово мора повеќе да ги туркаат реформите во повеќе области на политики.

Можности		
Босна и Херцеговина	Косово	Црна Гора
Можност за побрз раст на БДП-то	Можност за раст на извозот	Можност за побрз раст на БДП-то
Можност за поголем прилив на СДИ	Можност за побрз раст на БДП	Можност за поголем прилив на СДИ
Можност за раст на извозот	Можност за поголем прилив на СДИ	Прилив на работна сила од државите од ЗБ
Можност за поевтин увоз (во некои производи и услуги)	Можност за поевтин увоз (на некои производи и услуги)	Можност за раст на извозот
Можност за побрзи структурни реформи	Можност за побрзи структурни реформи	Можност за поевтин увоз (на некои производи и услуги)
		Можност за побрз раст на туризмот
		Можност за побрзи структурни реформи

Закани за аутсајдерите земајќи ги предвид меморандумите за соработка и договорите во рамките на ИОБ

И за Босна и Херцеговина и за Косово најголемата закана во врска со договорите и меморандумите за соработка во рамките на ИОБ е опасноста од одлив на работна сила (поради миграција во Србија и/или Црна Гора поради повисоки плати). За да се избегнат ваквите ризици, двете држави мора да ги туркаат реформите за зголемување на платите, но на одржлив начин (преку раст на продуктивноста, а не преку административно покачување на минималната плата). Друг можен ризик за сите три држави е можниот одлив на СДИ.

Закани		
Босна и Херцеговина	Косово	Црна Гора
Одлив на работна сила	Одлив на работна сила	Можност за одлив на СДИ

Главни пораки за економиите на шесте држави доколку сите би биле дел од ИОБ

За државите кои не се дел од ИОБ, оваа анализа дава многу јасна порака: доколку во регион, каков што е ЗБ, некои држави се втурнат во реформи за олеснување и либерализација на трговијата и проток на работна сила, економиите кои заостануваат нема да ги почувствуваат придобивките; само може да изгубат, иако најверојатно не многу. Со оглед на тоа, приклучувањето кон иницијативата за олеснување и либерализација на трговија и проток на работна сила е најпосакуваното и најефикасно решение.

Меѓутоа, регионот на Западен Балкан е многу специфичен. Од една страна, државите се слични во смисла на општата економска структура, ресурсите со кои располагаат, припаѓаат на истата група држави со среден приход итн. Од друга страна, не постои рамнотежа во регионот – една држава е со големина (и економска моќ) како останатите пет држави, но и поразвиена во споредба со останатите држави. Тоа секогаш претставува проблем во меѓународните (економски) интеграции.

Главната порака на оваа анализа е: на регионот му е потребна една иницијатива за регионална економска интеграција. Веројатно би било најдобро да се спојат двете постоечки иницијативи – Берлинскиот процес и иницијативата Отворен Балкан.

Коментар за последните случувања во рамките на Берлинскиот процес од самитот одржан на 3 ноември

Последниот Самит (на лидери) во рамките на Берлинскиот процес, којшто се одржа во Берлин на 3 ноември, беше многу важен од две причини: пред се, се одржа во невидени времиња на продолжена криза (енергетската криза во 2022 по пандемијата со Ковид -19 во 2020 и 2021), но уште повеќе затоа што доведе до испорачување на главните делови од обврските од Заедничкиот регионален пазар, коишто беа усвоени на Самитот во Софија две години претходно. Тоа стана изводливо поради дополнителните напори по долгите преговори на спроведувачите и експертите од шесте држави на Западен Балкан (WB6) и силната поддршка на Федералната влада во Германија, Европската комисија, но и посредство на Регионалниот совет за соработка и Секретаријатот на ЦЕФТА.

Најважниот резултат од самитот беше потпишувањето – од страна на лидерите на шесте држави од Западен Балкан – на три тнр. “договори за мобилност”: Договор за влез, транзит и краток престој внатре во Западниот Балкан само со лични карти, Договор за признавање на академски квалификации и Договор за признавање на професионалните квалификации. Се смета дека трите договори дале многу конкретни резултати. Со првиот се поедноставуваат административните постапки за влез, транзит и краток престој во државите од Западен Балкан

само со лични карти, со што се придонесува кон поблизок и повеќе поврзан регион, а се гарантира и еднаков третман на сите граѓани во целиот регион и зацврстување на односите меѓу луѓето. Вториот ги укинува тарифите за барања за признавање на факултетски дипломи за студентите, а со третиот се овозможува мобилност на студентите и академската заедница на Западен Балкан врз основа на Лисабонската конвенција за признавање и Болоњскиот процес преку воспоставување заеднички стандарди и постапки за признавање на квалификациите. Што се однесува на признавањето на професионалните класификации, придобивките од тие одредби се однесуваат на услугите на лекарите, заболеларите и архитектите, врз основа на Директивата на ЕУ за признавање на професионални класификации. Се воспоставува униформирана примена на правилата и се создава терен за мобилност на стручњаците низ регионот. Следен чекор се договорите за преостанатите четири регулирани занимања: акушерки, медицински сестри, фармацевти и ветеринарни хирурзи.

Доколку се набљудува од општа гледна точка, потпишувањето на трите договори е скалило кон идните реформи во рамките на Акцискиот план за Заеднички регионален пазар. Државите од ЗБ и нивните администрации сега се соочуваат со дополнителна огромна работа за да испорачаат резултати за поважни прашања, како што е подобрување на институционалните капацитети, зголемување на ефикасноста и конкурентноста на економиите на ЗБ и целиот регион. Тоа ќе вклучува и надоградба на капацитетите за иновации, истражување и развој, структурни реформи врз основа на стратегии за паметна специјализација итн.

Покрај потпишувањето на трите договори, уште еден голем резултат од последниот Самит (на лидерите) на Берлинскиот процес беше одобрувањето на Декларацијата за енергетска сигурност и зелена транзиција на Западен Балкан. Со оваа декларација, лидерите на ЗБ6 се обврзаа: да ја забрзаат имплементацијата на Зелената Агенда за Западен Балкан како на национално, така и на регионално ниво; да ја поддржат иницијативата на ЕУ REPowerEU и Европскиот зелен договор; да ја нагласат повторно одлучноста за усвојување на енергетските и климатските цели до 2030 (коишто прелиминарно беа договорени во јули, 2022); да се забрза реформата на економиите и нивните енергетски сектори, во согласност со националните енергетски и климатски планови коишто се веќе усвоени или се во процес на усвојување; да се воведат амбициозни цели и активности за диверзификација на изворите на енергија и да се намали зависноста од фосилните горива, особено оние од руско потекло; да се усогласат кризните и итните мерки, вклучително и со државите членки на ЕУ; да се подобри сигурноста во снабдување со енергија и да се подготват и имплементираат национално и регионално координирани цели и механизми за насочени мерки за намалена потрошувачка на електрична енергија и гас; да се користи заработката од оваа кризна ситуација којашто производителите на електрична енергија и гориво ја остваруваат на нашите територии за да се финансира поддршката за сиромашните и ранливи корисници, но и да се зајакне и зелената и правична транзиција; да се искombинира купувањето на електрична енергија ден однапред со купување во ист ден и да се интегрира пазарот на баланс на електрична енергија и терминскиот пазар со остатокот од Европа; да се подобри флексибилноста на системите со електрична енергија; да се продолжи со приоритизирање и поттикнување на ефективни мерки за енергетска ефикасност, вклучително и воведување на соодветни сигнали за цените на енергенсите коишто ќе се однесуваат на недостатокот, екстерналиите и трошоците, како и отпочнување на темелен бран на реновирање; да се подготват сеопфатни постапки за проценка на влијание на општеството и животната средина за енергетските инсталации; да се работи кон регионализација на енергетската транзиција, како и на регионален енергетски и климатски план за Западниот Балкан како надополнување на националните планови итн. Се на се, Декларацијата е многу детален, но сепак не-обврзувачки, документ којшто е многу потребен среде моменталната енергетска криза во Европа.